

Prefață

În cei peste 30 de ani care au trecut de la schimbarea regimului politic, România s-a confruntat cu creșteri exponențiale ale criminalității, atât în domenii precum al **infracriunilor contra persoanei ori contra patrimoniului**, cât și în domenii noi, dezvoltate, în special, în ultimele două decenii, precum cel al **infracriunilor informatice, ori în domeniul tehnologiei informației, furtului de date, furtului de identitate** etc.

Dacă ne referim la **infracriunile contra persoanei**, un domeniu care prezintă un interes deosebit este **criminalitatea din interiorul familiei**. În acest context, este de reținut faptul că lipsa unor structuri care să permită o intervenție profesională la nivelul nucleului familial a determinat, în cel mai bun caz, o cunoaștere a efectelor, cauzele nefiind, însă, analizate. La aceasta a contribuit și faptul că societatea anomică în care trăim a contaminat mentalitatea individului, determinând o gravă confuzie între respectarea dreptului la o viață privată și încurajarea propagării unor disfuncții într-un sistem închis și refractar. Schimbările rapide și spectaculoase care au caracterizat acest început de mileniu au afectat structurile sociale de la nivelurile cele mai intime, explodând în întreaga societate. Familia, definită ca unitate fundamentală a societății, nu a fost nici ea ferită de astfel de schimbări majore, stabilitatea ei fiind amenințată permanent de stresuri externe și insecuritate socială, care au reflexii ample în stresurile interne.

Alterarea relațiilor interpersonale între soți și între generații, între frați și surori, capătă astăzi forme dintre cele mai grave, de la abuzul fizic la cel psihotraumatizant, de la molestările fizice și

sexuale, la anomia comunicațională și morală. Un grad crescut de agresivitate socială – într-o perioadă în care se prăbușesc și se caută restabilirea unor valori stabilizatoare în plan moral, spiritual, ideologic și politic – este, fără îndoială, reflectat, dar și produs de prefacerile ce au loc în familie, în funcțiile ei socializatoare și educaționale, în special.

La nivel european, întregul continent se confruntă acum, mai mult ca oricând, cu răsturnări politice, negarea vechilor ideologii, declin economic și multiple probleme sociale, dacă avem în vedere cele trei tipuri de crize din ultima perioada - cea sanitară, cea energetică și războiul din Ucraina. În acest context, familia este supusă schimbării, fie spre dezintegrare (rata divorțialității este în creștere, scăderea nupțialității devine o realitate amenințătoare din punct de vedere demografic, cu toate consecințele pe termen lung), fie prin perturbarea de esență a relațiilor familiale, cu impact psihopatogen imediat, dar și pe termen lung.

Se vorbește astăzi, mai mult ca oricând, de familia patogenă cu risc deosebit pentru sănătatea socială, în general. Alcoolismul la genitori, violența fizică și verbală între soți, adulterul și gelozia cu componente patologice, abuzul sexual al femeii și copilului, abandonul copilului și delincvența juvenilă, molestările și abandonul bătrânilor, promiscuitatea și sărăcia, toate acestea sunt doar câteva dintre „*simptomele*” anomiei familiei contemporane, ale cărei valori tradiționale au fost serios zguduite. Și nu este de mirare că asistăm astăzi la „*criza*” familiei nucleare și la proliferarea fără precedent a alternativelor la căsătorie, dintre care concubinajul (coabitarea) sau uniunea liberă și celibatul dețin ponderea cea mai semnificativă, alături de cuplurile fără descendenți.

În ceea ce privește situația soției abuzate, ca și abuzul fizic și sexual asupra copilului, se poate observa o creștere semnificativă, în ultimii ani, a violenței în familie, aceasta fiind percepută ca o problemă socială majoră, mai ales în țările occidentale. Datele statistice comparative ne indică faptul că, în estul și centrul Europei,

prefacerile sistemului familial, deși explozive, sunt mai puțin relevante pentru criza familiei, valorile tradiționale prezentând, încă, o inerție și rezistență. Cu toate acestea, impactul noilor răsturnări economice și ideologice creează un risc deosebit pentru frustrație, violență și comportament social regresiv. Așa se explică de ce problemele familiale, deși au consecințe psihopatogene certe și ample (ce pot conduce, uneori, la invalidarea capacității de muncă), continuă să fie disimulate pe parcursul unui mare număr de ani, în special în familiile din medii sociale modeste sau subculturale. Ele sunt deconspirate abia atunci când este mult prea târziu, odată cu instalarea cronică și invalidantă a unor afecțiuni psihogene sau psihosomatice, în a căror etiologie perturbarea familială este serios implicată.

Există și alte momente critice în care violența familială – adesea asociată cu paradigma „*alcoholism - tulburări de comportament - depresie*” – răbufnește în forme cu impact traumatogen nu numai psihic, dar și fizic, referindu-ne aici la crizele majore ale familiei, urmate de molestări și vătămări corporale, de multe ori cu sechele posttraumatice. În afara criminalității de violență prezentată, pe scurt, în rândurile precedente, alte forme de criminalitate – care generează, la rândul lor, alte categorii de victime – au luat amploare în ultima perioadă.

Astfel, **fenomenul de extindere a rețelelor de trafic de droguri și de alte substanțe cu efect halucinogen** (droguri care modifică percepția), **sedativ** (droguri care provoacă relaxare sau somnolență) ori chiar **delirogen** (droguri care tulbură rațiunea), a generat noi forme de criminalitate, legată, pe de o parte, de traficul cu aceste substanțe interzise, iar pe de altă parte, de consumul acestora. Crearea și dezvoltarea continuă a rețelelor de căi de comunicație intercontinentale, generând perioade de timp din ce în ce mai reduse pentru parcurgerea distanțelor, au determinat extinderea traficului de droguri la nivel mondial, nicio națiune nemaiputându-se considera apărută de efectele distructive ale stupefiantelor.

Rețelele de crimă organizată s-au consolidat și funcționează acum în mod similar unei entități economice legale, în domenii ale cererii de mărfuri și servicii prohibite de către societate (prin norme juridice), în ciuda repetatelor și a tot mai deselor încercări ale comunității internaționale de elaborare a unor strategii eficiente de luptă în vederea prevenirii și combaterii acestui flagel.

Internaționalizarea activităților infracționale a provocat apariția unor noi grupări organizate care, în loc să lupte între ele pentru impunerea dominației lor asupra unui anumit teritoriu, își unesc forțele, urmând modelul fuzionărilor care operează în cadrul economiei licite.

Contextul geopolitic și social al României, aflată la răscrucea principalelor rute de trafic de droguri între Orient și vestul Europei (pe „*ruta balcanică*” Turcia - Bulgaria - România - Europa Occidentală, prelungire a „*căii africane*” Egipt - Iran și Irak - Turcia; pe „*ruta baltică*” Letonia, Estonia și Lituania - România și Polonia - Germania; pe „*drumul asiatic*” China - Rusia - Ucraina - Republica Moldova - România; pe „*calea Americii de Sud*” de unde vine cocaina pe cale maritimă, prin Mediterana, și pe cale aeriană, prin Aeroportul Otopeni), a fost marcat de dificultățile inerente perioadei de tranziție prelungită între sistemul economiei de stat, centralizate și crearea mecanismelor specifice economiei de piață.

Astfel, situația actuală, datorată creșterii în progresie geometrică, de la an la an, a numărului consumatorilor și a cantităților de droguri confiscate, tinde să se transforme într-un fenomen social spre al cărui control trebuie să se îndrepte toate acțiunile organizațiilor guvernamentale și neguvernamentale specializate, precum și rezultatele cooperării cu instituțiile și organismele Uniunii Europene și ale Organizației Națiunilor Unite.

Un alt domeniu ultrasensibil este cel al **traficului cu ființe umane ori chiar cel al traficului de organe, ale căror victime devin, în special, femeile și copiii minori.**

Femeile-victime, care încep să lucreze în industria sexului, sunt forțate să se prostitueze pe stradă, în cartierele recunoscute

pentru astfel de „servicii”, în baruri, agenții de escortă ori chiar în locații special amenajate (apartamente folosite ca bordeluri). Deseori, femeile-victime sunt mutate dintr-un oraș într-altul, ori chiar dintr-o țară într-alta, cu scopul de a le dezorienta, așa încât să nu aibă timp să-și facă prieteni și să nu se poată familiariza cu împrejurimile, dar și în scopul îngreunării descoperirii unor astfel de rețele, de către organele de anchetă penală.

Multe victime sunt supuse unor abuzuri fizice și sexuale, fiind ținute în condiții de captivitate reală sau psihologică. Există cazuri în care victimele sunt chiar ucise, ca un avertisment pentru alte victime, pentru a le împiedica pe acestea să depună mărturie sau să ceară ajutor. Amenințarea cu represalii împotriva victimelor sau a familiilor lor și lipsa actelor de identitate, respectiv posesia unor acte nevalabile, sunt motivele pentru care multe victime nu încearcă să scape. Fiind supuse permanent abuzurilor fizice, emoționale și sexuale, ele nu mai au altceva de făcut decât să rămână în situația respectivă, resemnându-se.

O altă dimensiune, și mai gravă, a traficului este legată de traficul de organe sau așa-numitul **trafic de ființe umane în scopul prelevării ilicite de organe**, unde **victimele unor astfel de infracțiuni sunt, de cele mai multe ori, copii minori**. Traficul de persoane cu scop de prelevare de organe reunește activitățile de recrutare, transportul, transferul, adăpostirea sau primirea de persoane, prin amenințare de recurgere la forță sau alte forme de constrângere, prin răpire, fraudă, înșelăciune, abuz de autoritate sau de o situație de vulnerabilitate ori prin oferta sau acceptarea de plăți ori avantaje pentru a obține consimțământul unei persoane având autoritate asupra unei alte persoane, în scopul prelevării de organe. Situația este una alarmantă, estimându-se că, la nivel global, mai mult de 10% din transplanturile mondiale sunt făcute folosindu-se organe umane provenite din activități ilegale.

Așadar, în toate formele sale, traficul de ființe umane a cunoscut o creștere constantă în ultimii ani, devenind o problemă

națională și internațională. Fenomenul nu este unul episodic, implicând un număr mare de persoane, cunoscând profunde conotații de ordin social și economic, demonstrând încălcarea profundă a drepturilor fundamentale ale omului și devenind o problemă care se agravează în mod constant. În acest context, se impune formularea unor politici coerente pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, proces care întâmpină, însă, o serie de dificultăți rezultate, în primul rând, din necunoașterea dimensiunilor reale ale fenomenului, datorată mobilității foarte mari, intensei circulații peste frontiere a persoanelor și bunurilor, iar, în al doilea rând, din obscuritatea fenomenului, asigurată de menținerea manifestărilor sale în contextul unor activități aparent legale.

Ca o concluzie generală, pe baza celor prezentate anterior, se poate afirma, fără teama de a greși, că noțiunea de „*victimă a infracțiunii*” a căpătat noi valențe, noi dimensiuni, în funcție de evoluția noilor tipuri de criminalitate, care sunt într-o creștere alarmantă în ultima perioadă. Toate aceste valențe și dimensiuni ale victimelor infracțiunilor vor fi dezbătute pe larg în lucrarea de față, pornindu-se, desigur, de la definirea „*victimologiei*” ca știință independentă, dar și în relație cu celelalte științe sociale, în general, și penale, în special.

Capitolul I

Noțiuni și concepte de bază în studiul victimologiei

Secțiunea I

Conceptele de „victimologie” și „victimă”

Noțiunea de „*victimologie*” s-a format din termenii de origine latină „*victima*” și din cel de origine greacă „*logos*”, denumindu-se astfel domeniul științific care se ocupă cu studierea victimelor infracțiunilor.

Referitor la **noțiunea de „victimă”**, acesta a înregistrat, de-a lungul timpului, mai multe **sensuri**:¹

- o ființă sacrificată drept jertfă, adusă unui zeu, în cadrul unui proces religios;
- persoană lezată sau afectată psihic sau fizic ca urmare a unei stări emoționale intense;
- persoană care suferă din pricina unui eveniment independent de voința acesteia, o circumstanță, o boală, un accident etc.

Acest termen poate fi extins; de exemplu, victimă poate fi și o persoană care suferă de pe urma propriilor greșeli. Într-un sens mai larg, fiecare individ poate fi – și chiar este, într-un anume sens – victimă. Spre exemplu, toți suntem victime ale civilizației, mai precis

¹ Voinea Maria, Dumitrescu Florin, *Psiho-sociologie judiciară*, Editura Sylvi, București, 2002, p. 106.

ale efectelor ei secundare, ale ritmului de viață care poate depăși, în multe situații, posibilitățile noastre de a ține pasul cu toate solicitările la care suntem supuși; fiecare dintre noi poate fi o potențială victimă în cazul unui accident de circulație, accident de muncă; unii dintre noi ne autovictimizăm de-a dreptul prin consum exagerat de alcool, fumat, ignorarea unei elementare discipline alimentare etc. Însă, din punct de vedere ale aspectelor pe care le urmărim prin elaborarea acestui proiect, avem în vedere doar faptul că putem fi victime ale acțiunii (conștiente, voluntare) ale unor semeni de-ai noștri.

În acest context, raportându-ne strict la termenul „*victimă*”, vom avea în vedere exclusiv persoana umană care suferă, este lezată sau distrusă direct sau indirect de acțiunea (și, în anumite circumstanțe, de inacțiunea) unei alte persoane. Acesta este sensul restrâns al termenului „*victimă*”, el raportându-se la persoanele a căror suferință intră sub incidența activității organelor polițienești și de justiție.

Așadar, prin victimă înțelegem „*orice persoană umană care suferă direct sau indirect consecințele fizice, materiale sau morale ale unei acțiuni sau inacțiuni criminale*”.² Rezultă că victima înseamnă, întotdeauna, ființa umană.³ Astfel, dacă nu pot fi considerate drept victime obiectele distruse de răufăcători sau instituțiile prejudiciate de activitățile acestora, în ceea ce privește persoana victimizată (victima propriu-zisă), trebuie să existe o diferențiere de alte persoane care, de asemenea, pot fi lezate în urma unor acțiuni infracționale sau de altă natură. Victima este persoana care, „*fără să-și fi asumat conștient riscul, deci fără să vrea, ajunge să fie jertfită în urma unei acțiuni sau inacțiuni criminale*”.⁴

² Mitrofan Nicolae, Zdrenghea Voicu, Butoi Tudorel, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1994, p. 69.

³ Bogdan Tiberiu (coord.), *Comportamentul uman în procesul judiciar*, M. I., Serviciul Editorial și Cinematografic, București, 1998, p. 93.

⁴ Lerner Melvin, "Some remarks on the main problems of victimology", în *Sociological Abstracts*, 1973.